

INTERPRETACIJA I RECEPCIJA ŠIMIĆEVIH PJESAMA *PJESNICI* I *OPOMENA* U GIMNAZIJI (1920. – 1960.)

Mila Pandžić
Osnovna škola Mladost
Zagreb

Sažetak: U ovome radu donosi se pregled istraživanja interpretacije i recepcije Šimićevih pjesama *Pjesnici* i *Opomena* u hrvatskim gimnazijama (1920. – 1960.) s posebnim obzirom na školsku i izvanškolsku govornu ili scensku interpretaciju.

Cljučne riječi: Antun Branko Šimić, pjesme: *Pjesnici* i *Opomena*, interpretacija, recepcija, gimnazija.

I.

Pjesme Antuna Branka Šimića *Pjesnici* i *Opomena* pripadaju njegovim najboljim i najpopularnijim pjesmama, ali i najboljim i najpopularnijim hrvatskim lirskim pjesmama u 20. stoljeću.¹ Tako se može zaključiti kad se sudi prema navođenju stihova tih dviju pjesama u javnoj komunikaciji krajem 20. i početkom 21. stoljeća diljem Hrvatske i još nekih država. Naime, mnogi govornici hrvatskoga jezika (i još nekih jezika), poglavito intelektualci, stari i mladi, u različitim okolnostima izgovaraju ozbiljno, šaljivo ili ironično prvi stih pjesme *Pjesnici*, prve u njegovoj zbirci *Preobraženja*:

Pjesnici su čuđenje u svijetu

¹ Prvi put su objavljene u zbirci *Preobraženja* (u svibnju 1920.).

Također u nastojanju slanja moralnih poruka i pouka mnogi (stari i mladi) navode tri početna stiha *Opomene*, pretposljednje pjesme iz te njegove jedine zbirke:

*Čovječe pazi
da ne ideš malen
ispod zvijezda!*

U skladu s tim citiranjima (starijih osoba za potrebe ovoga teksta!) može se pretpostaviti da je postojala recepcija A. B. Šimićevih pjesama *Pjesnici* i *Opomene* u gimnazijama i u razdoblju od 1920. do 1960.² Budući da su te pjesme (prema našim istraživanjima) samo povremeno i ponegdje bile uključene u hrvatsku gimnazijsku nastavu književnosti od 1920. do 1960., popularnost su im zasigurno donosile različite školske i izvanškolske govorne (zvučne) ili scenske interpretacije (čitanje, krasnoslov, recitiranje, deklamiranje),³ stoga će im biti poklonjena posebna pozornost.⁴

II.

Početak 1920-ih godina A. B. Šimić je već bio stekao značajnu afirmaciju,⁵ što nije navođeno u njegovim životopisima krajem 1940-ih

² Današnji hrvatski gimnazijalci u različitim prigodama također izriču stihove *Opomene* kao poruke ili čestitke, uglavnom bez navođenja imena autora (pjesnika Antuna Branka Šimića). Nakon što smo anketirali sto (100) učenika prvoga razreda gimnazije, dobili smo zanimljive odgovore na pitanje o imenu autora tih stihova: 77 % anketiranih je točno odgovorilo; 19 % pripisalo je te stihove različitim filozofima, piscima pa i kršćanskim svecima; 4 % hrvatskim političarima.

³ Katkada su te pjesme služile pojedincima, pa i nekim profesorima, za ismijavanje A. B. Šimića jer ih nisu doživljavali kao pjesme. Možda je i to bio poticaj za pamćenje njegovih najpopularnijih stihova.

⁴ Ovo istraživanje ima dva nastavka: *Interpretacija i recepcija Šimićevih pjesama Pjesnici i Opomene u gimnaziji (1961. – 1990.)* i *Interpretacija i recepcija Šimićevih pjesama Pjesnici i Opomene u gimnaziji (1991. – 2011.)*.

⁵ Nakon dolaska u Zagreb, početkom školske godine 1915./1916., A. B. Šimić se kretao u mladome književnom društvu već kao afirmirani pjesnik. Veliko je zanimanje bilo za njegovo stvaralaštvo među učenicima u višim razredima Donjogradske gimnazije. Stekao je posebnu popularnost, što su svjedočili mnogi bivši učenici u razgovorima s njegovom braćom Stanislavom Šimićem i Jerkom Šimićem. Kad je izbačen iz osmoga razreda gimnazije, poraslo je zanimanje za njegovo književno djelo u objema tadašnjim zagrebačkim gimnazijama, osobito za ekspresionističke pjesme (Šimić, J., 1960–1992:22). Koliko se za njegove pjesme zanimala zagrebačka gimnazijska mladež, može se suditi prema školskim zadaćama te dnevnica i albumima u kojima je *Opomene* bila jedna od najpopularnijih pjesama (Šimić, J., 1960–1992:23).

i početkom 1950-ih.⁶ Jerko Šimić pričao je kako su *Opomenu* i *Pjesnike* recitirali sarajevski gimnazijalci na svečanom dočeku njegova brata A. B. Šimića u Sarajevu, najvjerojatnije 1. prosinca 1923. (Šimić, J., 1960–1992:126).

Dok se za A. B. Šimićeve *Rane pjesme*⁷ (1912. – 1917.) i *Slobodne stihove* (1917. – 1919.) može reći kako su ih odmah nakon nastanka pozornost čitali njegovi vršnjaci gimnazijalci,⁸ zbirku *Preobraženja* (s pjesmama *Pjesnici* i *Opomena*), koliko se može suditi prema dostupnim činjenicama, najvjerojatnije nisu na takvoj razini recipirali od 1920. do 1925., tj. do godine njegove smrti. Međutim, ostale su uspomene na prepisivanje i deklamiranje njegove *Opomene* u zagrebačkim gimnazijama, na javna čitanja (recitale) te pjesme u mostarskoj, sarajevskoj i potajice u širokobriješkoj gimnaziji (Šimić, J., 1960–1992:52-57).

III.

Kao što je već istaknuto, A. B. Šimić je za života stekao značajnu popularnost. Kad je umro, objavljen je povelik broj nekrologa, ali njegovi protivnici i zavidnici željeli su njegovo književno djelo što prije gurnuti u zaborav.

Premda su njegove antologijske pjesme *Pjesnici* i *Opomena* izazivale pozornost mladih pjesnika i književnih kritičara u razdoblju od 1925. do 1939., nije poznato da su u bilo kojoj gimnaziji izravno ili službeno bile uključene u nastavu, ali mnogi su ih gimnazijalci poznavali (Šimić, J., 1960–1992:61-62). U čitankama, koje su zapravo bile srpske iako su bile namijenjene u hrvatskim gimnazijama, njemu nije bilo mjesta jer ga vjerojatno nisu smatrali relevantnim pjesnikom (Prohaska, 1923. i 1929; Savković, 1926). Međutim, naslovi školskih zadaća sugeriraju da su te dvije njegove pjesme itekako cijenili pojedini profesori književno-

⁶ Napisani su pod strogim nadzorom pisaca koji su bili komunistički ideolozi ili agitpropovci (Šarić, 2010:387-424). Nametnute su tvrdnje o njegovoj „nepoznatosti” i nevažnosti.

⁷ To je zajednički naslov svim njegovim pjesmama koje su nastale od 1912. do početka jeseni 1917. (Pandžić, M., 2011:5-7).

⁸ Školski prijatelji pokazivali su interes za njegove najranije pjesme već u Franjevačkoj gimnaziji na Širokom Brijegu. Mladom pjesniku navodno su jako godile njihove odlične ocjene i pohvale još i prije slanja *Zimske pjesme* uredništvu *Luči*. Nisu samo širokobriješki gimnazijalci nego i pojedini profesori smatrali da je „hrvatska Hercegovina dobila u Antunu Šimiću svoga pjesnika”. Slično se događalo u vinkovačkoj gimnaziji, što je ojačavalo njegovo pjesničko samopouzdanje (Pandžić, V., 2011:81-91).

sti, čitali ih svojim učenicima iz uobičajenih prijepisa, a zatim određivali teme za školske zadaće u izravnoj vezi s tim pjesmama.

Najčešće su te dvije pjesme gimnazijalci upoznavali izvan školskih zgrada dok su ih govorno ili scenski interpretirali A. B. Šimićevi prijatelji i poštovatelji u različitim prigodama i prostorima: u kazalištu (primjerice u prigodi izvedbe njegova prijevoda Lenormandova dramskog teksta *Čovjek koji se hrani snovima* u Hrvatskome narodnom kazalištu u Zagrebu 10. listopada 1925.), ali i u kavanama, restauracijama, igralištima, na izletima itd. (Šimić, J., 1960–1992:60-63). Činili su to istaknuti hrvatski glumci i glumice, ali i drugi umjetnici i intelektualci. Osebujno i često je Ante Tuna Ramljak, istaknuti zagrebački odvjetnik, mecena hrvatskih književnika, recitirao njegove stihove od 1925. do 1941., a još češće je honorirao zagrebačke glumice i glumce za recitiranje pjesama „za spomen i slavu najdražega prijatelja Antuna Branka Šimića” (Šimić, J., 1960–1992:220-225). Većinu su slušatelja tih recitacija ili krasnoslova činili zagrebački gimnazijalci i studenti jer uvijek je Ramljak neštedimice uz prijateljeve pjesme častio jelom i pićem (Šimić, J., 1960–1992:75-77).

Nakon povelikog su broja nekrologa (1925.) kritičari rijetko pisali o pjesniku A. B. Šimiću u sedmogodišnjem razdoblju od 1926. do 1933. dok se nisu pojavile njegove *Izabrane pjesme* u izdanju Matice hrvatske. Ubrzo ih je napao Kerubin Šegvić tvrdeći da tu knjigu „ne smije uzeti u ruke ni djevojka ni mladić koji imadu krvi u obrazu” (Šegvić, 1933:269). Nije prepoznao barem odgojnost pjesme *Opomena*. Ta je kritika samo malobrojne gimnazijalce odbila od A. B. Šimićevih pjesama *Pjesnici* i *Opomena*, ali mnoge je itekako privukla, napravila im je iznimno veliku promidžbu jer kušanje „zabranjenog voća” od iskona je izazovno. U skladu s time nije potrebna dodatna argumentacija za zaključak da njegove pjesme, uz takvu negativnu kritiku moćnoga kritičara, nisu mogle ni slučajno biti službeno zastupljene u gimnazijama u Kraljevini Jugoslaviji, ali neplanirano su postale vrlo popularne među gimnazijalcima i studentima.

Unatoč tomu što je Šegvić imao značajan utjecaj na mnoge profesore hrvatskoga jezika i književnosti, osobito na profesore u katoličkim, isusovačkim i franjevačkim gimnazijama, ipak, upravo su u tim školama pojedini profesori omogućivali susret s A. B. Šimićevim religioznim

i misaonim pjesmama jer nisu tako loše razumjeli njegove pjesme kao taj književni kritičar (Šegvić, 1933:269). Primjerice, profesori Klasične franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu, prijatelji Antuna Branka Šimića: fra Martin Sopta (njegov ispovjednik prije smrti), fra Krešimir Pandžić i fra Placid Pandžić (prijatelji iz rodnih Drinovaca), imali su navodno dobro mišljenje o većini njegovih pjesama (i o *Pjesnicima* i *Opomeni*), ali o nekim pjesmama su govorili da ih nije trebao napisati (Šimić, J., 1960–1992:144). Međutim, pojedini hercegovački franjevci (mlađi od te trojice), također profesori u toj gimnaziji tijekom 1930-ih godina, odbacivali su te osuđivali i njegove pjesme *Pjesnici* i *Opomena* (Šimić, J., 1960–1992:144-145).

Postoje nedostatan jasni tragovi o prisutnosti A. B. Šimićeve pjesme *Opomena* (i još nekih njegovih pjesama) u Klasičnoj franjevačkoj gimnaziji u Visokom i Klasičnoj franjevačkoj gimnaziji u Sinju još od 1920. godine (Šimić, J., 1960–1992:140-143). Možda je to bila posljedica njegova rada u katoličkim organizacijama do 1917. godine, a možebitno su i neki profesori promišljeno njegovu *Opomenu* nudili na razmišljanje franjevačkim kandidatima s posebnim odgojnim ciljevima u okolnostima izražavanja određenih nezadovoljstava. U svakom slučaju bilo bi zanimljivo istražiti svrhu prisutnosti te A. B. Šimićeve pjesme u franjevačkim gimnazijama tijekom 1920-ih i 1930-ih godina.

Sukladno tvrdnjama akademika Ive Padovana, glasovitoga medicinara i predsjednika HAZU-a, može se zaključiti da je pjesnik A. B. Šimić bio strogo zabranjen u 1930-im godinama u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Travniku koju su vodili isusovci, što je njemu bilo dobro poznato kao „Napretkovu” stipendistu.⁹ Unatoč tomu je s oduševljenjem tajno čitao njegove pjesme, osobito *Opomenu*, dok je pohađao tu znamenitu školu između gimnazijskog školovanja u Dubrovniku i Zagrebu. Prema njegovu je sjećanju u prijepisima kružilo desetak A. B. Šimićevih pjesama među travničkim učenicima koje je kasnije čitao u spomenarima mladih Zagrepčanki, što je također zanimljiva činjenica o recepciji u zagrebačkim gimnazijama i drugim srednjim školama, osobito djevojačkim.

U drugom dijelu 1930-ih pojedini su profesori književnosti u zagrebačkim gimnazijama prema ondašnjim običajima u razredu slobodno

⁹ Prema bilješci Vlade Pandžića o jednome razgovoru s Ivom Padovanom, Vlatkom Pavletićem, Miroslavom Šicelom i Anđelkom Vuletićem nakon predstavljanja njegove knjige *Tajna večera* (1997.) u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu (Pandžić, V., 1960–2010: 202).

kranoslovili A. B. Šimićeve pjesme *Pjesnici* i *Opomena*, iako ih u službenim programskim okvirima nije bilo. S druge strane poznato je da su neki profesori upravo te i još neke pjesme iz *Preobraženja* navodili kao primjere nepoetičnosti njegove poezije, tj. kao loše pjesme ili primjere koje ne bi trebali slijediti mladi pjesnici (Šimić, J., 1960–1992:145–148).

* * *

Osobito je izazovno istraživanje govorne ili scenske realizacije A. B. Šimićevih pjesama od 1925. do 1939. koja je zasigurno značajno utjecala i na gimnazijsku recepciju. Bilo je vrlo zanimljivih književničkih okupljanja na kojima su recitirane njegove pjesme, a gimnazijalci su pratili takve skupove jer su im se nerijetko priključivale i nastupale popularne glumice i glumci (Božena Begović, Dubravko Dujšin, Nina Vavra, Božena Kraljeva, Jozo Laurenčić, Mato Grković, Vjekoslav Afrić, Janko Rakuša i dr.). Zabilježena su sjećanja pojedinih glumaca, profesora i učenika, ali nama su zasad uglavnom nedostupna.¹⁰

Premda bi bilo jako korisno, dosad nam nije bilo moguće sustavno istražiti pismohranu Radio-Zagreba (u doba NDH-a: Hrvatski krugoval) koji je umjesto strogo zabranjene politike krajem 1920-ih i u 1930-im emitirao emisije iz književnosti i kulture. Istraživači životopisa radijske spikerice i glumice Božene Begović vjerojatno će pronaći još mnoge zanimljive činjenice o njezinoj govornoj interpretaciji pjesama A. B. Šimića.¹¹ Nakon što je A. B. Šimićeve pjesme recitirala na dubrovačkoj kazališnoj pozornici, čitala ih je kao prva spikerica Radio-Zagreba (1926.) u specijalnim radijskim emisijama koje su često slušali i komentirali gimnazijalci u svojim razredima jer radio je tada bio najprivlačniji i najutjecajniji medij u području kulture. Toj radijskoj promidžbi pjesama A. B. Šimića, prema svjedočenju Jerka Šimića, navodno se suprotstavljao Miroslav Krleža koji je sve do 1945. bio blizak prijatelj obitelji Begović. Glumica, književnica, prevoditeljica, glazbenica i radijska objavljivačica (spikerica) Božena Begović (krajem 1920-ih prevodila Krležina djela na

¹⁰ Mnoge su bilješke, dnevnike i snimke uništili intelektualci i umjetnici u Zagrebu bojeći se nje-mačkih nacista, ustaša te partizana, posebice oznaša te udbaša (Šimić, J., 1960–1992:149–151).

¹¹ S A. B. Šimićem i njegovom djevojkom Josipom Tatjanom Marinić sprijateljila se dok je s njezinim ocem Milanom Begovićem uređivao *Savremenik* (1923.), a organizirala mu je dolazak u dubrovačku bolnicu u jesen 1924. Tada je bila redateljica i glumica u Dubrovačkome kazališnom društvu (Šimić, J., 1960–1992:118–120).

njemački) bila je prijateljica njegove supruge Bele koja ju je čak i nagovarala na radijsko emitiranje A. B. Šimićevih pjesama, a i sama ih je recitirala u nekim prigodama (Šimić, J., 1960–1992:200-205).

Nekadašnji operetni pjevač Jerko Šimić i sâm je krasnoslovio stihove svoga brata u različitim prigodama (na književnim manifestacijama u kazalištu, kavanama, zagrebačkim gimnazijama i fakultetima) i to nerijetko u društvu Dragutina Tadijanovića do 1933. koji je te godine izazvao polustoljetni sukob s obitelji A. B. Šimića i mučne sudske spore zbog svojatanja i prikrivanja njegovih rukopisa (Šimić, J., 1960–1992:12-15; 94-105; 166-172).¹²

Govorio je Jerko Šimić počesto o vrlo glasnome recitiranju glumca krajem 1920-ih i tijekom 1930-ih godina, specifičnoj patetici, koja je katkada poticala objede i neprikladne primisli o A. B. Šimiću kao pjesniku koji je imao nekakve relacije s komunistima, nepoželjnima u državnim gimnazijama. Navodno je na priredbama policija provjeravala da glumci ne govore stihove zabranjenoga ruskog pjesnika Majakovskog ili nekoga drugoga komunističkog hvalitelja ili promicatelja (Šimić, J., 1960–1992:111-114).¹³ Otkazivane su zbog toga i radijske emisije u kojima su trebali poznati glumci recitirati neke njegove socijalne pjesme, stoga se može ustvrditi da je hrvatska učilišna mladež, osobito gimnazijalci, mogla neusporedivo bolje upoznati pjesme A. B. Šimića odlazeći na različite skupove ili slušajući Radio-Zagreb, nego izravno u svojim gimnazijama koje je vlast strogo nadzirala i kada je bila riječ o jednome takvom neovisnom, slobodnom, avangardnom pjesniku koji je ismijavao „komunizam” svoje djevojke Josipe Tatjane Marinić (Šimić, J., 1960–1992:132-133).

Samo je djelomice istraženo glumačko govorno interpretiranje A. B. Šimićeve pjesme *Opomena* i njegovih socijalnih pjesama (primjerice, pjesme *Žene pred uredima*) na radničkim, sindikalnim i mladeškim

¹² Jerko Šimić i Dragutin Tadijanović zajedno su pjevali i u zagrebačkome kazališnom zboru krajem 1920-ih i početkom 1930-ih. Odlazili su na putovanja, a tijekom jednoga ljeta plovili su i pjevali na turističkom brodu koji je kružio po Sredozemnom moru. Tadijanović je tada često svojim basom recitirao A. B. Šimićeve pjesme, a najčešće *Opomenu* u izvornome hrvatskom obliku te na francuskome jeziku (Šimić, J., 1960–1992:94-105).

¹³ Jerica Ljubenko (rođ. Šimić, kći Jerka Šimića) više puta je o zagrebačkim kulturnim događanjima u razdoblju od 1918. do 1925. (u kojima je sudjelovao i A. B. Šimić), razgovarala s Catom Dujšin-Ribar, prvom suprugom istaknutoga hrvatskoga kazališnoga umjetnika Dubravka Dujšina koji je često scenski interpretirao A. B. Šimićeve pjesme u različitim zgodama (i gimnazijalcima i studentima), osobito pjesmu *Opomena*, što je izazivalo slušateljsko oduševljenje (Pandžić, V., 1955–1995:134-136).

skupovima diljem ondašnje države između 1925. i 1939. (do osnutka Banovine Hrvatske). U organizaciji takvih skupova, posebice za mlade ljude (gimnazijalce i studente), osobito je bio uspješan sindikalni vođa Jakov Bašić koji je bio prijatelj braće Šimića (Šimić, J., 1960–1992:220-228).

Antun Branko Šimić, prikladno je ovdje istaknuti, kao pjesnik i kritičar u posljednjim trima-četirima godinama života bio je u svojevrstome tjesnacu između „komunističkih drugova” svoje zaručnice Josipe Tatjane Marinić i bivših prijatelja iz katoličkih organizacija kojima se također nisu sviđale njegove naklonosti „Radićevoj stranci” koja se tada pozicionirala u sredini političke scene. Prvi nisu s odobravanjem prihvaćali njegove pjesme jer ne potiču revolucionarnost (Bašić, 1925:15-19), a drugi su sumnjičavo gledali na njegovu višegodišnju ljubavnu vezu s komunisticom koja se 1927. vjenčala s novim zaručnikom, „komunističkim drugom” i „partijskim sekretarom” Đurom (Đukom) Cvijićem (Cvijićem), najboljim prijateljem Miroslava Krležje (još iz djetinjstva!), te s njime 1928. otputovala u Sovjetski Savez. Budući da je takva komunistička putovanja pratila državna tajna služba, nije se mogla ni slučajno očekivati službena recepcija A. B. Šimićevih pjesama u gimnazijama u čijim su se završnim razredima stvarali komunistički „kružoci”. Naime, tajna policija nije zaboravljala zaručničku vezu A. B. Šimića i Josipe Tatjane Marinić koja je bez njegova znanja (!) održavala tajne kontakte s onodobnim najvažnijim zagrebačkim komunistima, stoga je ta najopasnija državna služba zasigurno prosvjetnoj vlasti naredila prešućivanje njegova književnog djela u gimnaziji (Pandžić, V., 2008:93-95).

Na temelju apostrofiranih činjenica i dodatnih obrazloženja može se zaključiti da je govorna ili scenska interpretacija A. B. Šimićevih pjesama *Opomena* i *Pjesnici* od 1925. do 1939. više utjecala na zagrebačke gimnazijalce nego prezentiranje njegovih pjesama u tiskanom obliku.

IV.

U Banovini Hrvatskoj od 1939. do 1941. dogodile su se značajne promjene u pristupu A. B. Šimićevim pjesmama u gimnazijama pod utjecajem vladajuće Hrvatske seljačke stranke.¹⁴ Političku moć su dobili neki njegovi prijatelji pa i njegov brat Jerko, dopredsjednik nogometnoga kluba „Građanski”, ali i Stanislav, koji je uz potporu Jakova Bašića pozvao Tina Ujevića iz Splita u Zagreb gdje su zajedno uređivali sindikalni list *Pravica*, zapravo haesesovsko glasilo za radnike i seljake (Pandžić, V., 2011:181-183). U tome je krugu pokrenuta promidžba pjesama A. B. Šimića pa je itekako poraslo zanimanje za njegove socijalne pjesme među profesorima književnosti i gimnazijalcima. Stanislav Šimić i Jakov Bašić nastojali su objaviti njegove *Sabrane pjesme*, ali prije toga htjeli su „privatnim namještenicima” ponuditi knjigu njegovih izabranih socijalnih pjesama pod naslovom *Žene pred uredima* (Šimić, J., 1960–1992:188-193).

Na promidžbu i recepciju pjesnika A. B. Šimića tada je izvrsno utjecao Tin Ujević koji ga je postavio na treće mjesto ljestvice najboljih hrvatskih pjesnika svih vremena (Škrgić, 1938:5). To je imalo jak odjek u kulturnoj javnosti pa i u hrvatskim gimnazijama jer su tadašnji profesori i gimnazijalci pratili te komentirali novinske napise o književnicima i književnosti.¹⁵

U školskoj su godini 1939./1940. u Banovini Hrvatskoj A. B. Šimićeve pjesme čitane i tumačene u mnogim hrvatskim gimnazijama i srednjim strukovnim školama. Posebno su ih promovirali profesori haesesovci koji su ponajviše hvalili njegove socijalne pjesme. U tome su se istaknuli profesori koji su i sami bili književnici. Primjerice, u gospićkoj gimnaziji je književnik i profesor Vladimir Jurčić često recitirao pjesme A. B. Šimića, osobito *Pjesnike* i *Opomenu* te pjesme o siromasima, o čemu je obavještavao njegovu braću u Zagrebu s kojima je prijateljevao (Šimić, J., 1960–1992:37).

¹⁴ Antuna Branka Šimića nije jako zanimala politika, ali neosporne su činjenice o njegovu simpatiziranju „Radićeve stranke” koju je u Hercegovini promovirao njegov otac Martin Šimić.

¹⁵ Tin Ujević je tijekom svoga boravka u Sarajevu (1930. – 1937.), Splitu (1937. – 1940.) i Zagrebu (1940. – 1955.) često karikirao A. B. Šimićevo *Opomenu* navodeći uredno pjesnikovo ime te izričući velike pohvale njegovim *Preobraženjima*, osobito njegovoj *Opomeni*. Primjerice, kad su ga gimnazijalci pitali o „grijesima propustom”, odgovarao im je počesto: „Čovječe, pazi da ne prođeš žedan pored bačve pune vina!” (Šimić, J., 1960–1992:194-195)

Mnogi su gimnazijalci krajem 1930-ih i početkom 1940-ih govorili o pjesnicima kao „čuđenju u svijetu” diljem Banovine Hrvatske kojoj je pripadalo gotovo pola Bosne i Hercegovine. Brzo je poraslo zanimanje za recital socijalnih pjesama A. B. Šimića. Stanislav Šimić i Jerko Šimić dobivali su vijesti o recitalima njegovih pjesama na skupovima Hrvatske seljačke stranke što se prenosilo i u neke gimnazije jer je politiziranost gimnazijalaca bila izrazito velika (Šimić, J., 1960–1992:67-69).

Ubrzo nakon osnutka Banovine Hrvatske započelo je oblikovanje hrvatskih nastavnih planova i programa te hrvatskih čitanaka za gimnazije i ostale srednje škole, a među onima koji su to prihvatili i potpisali ugovorne obveze bio je Mate Ujević (Ivanjek, 2006). To je potaknulo očekivanje dostojnijeg mjesta za A. B. Šimića u gimnazijskoj čitanci, ali nije se, ipak, ostvarilo do kraja Banovine Hrvatske. U školsku godinu 1940./1941. ušlo se samo s povećanom zastupljenošću nekih drugih hrvatskih pisaca, a profesorima je ponuđena mogućnost biranja socijalnih pjesama i to onih koje ljevičari (pritajeni komunisti) nisu hvalili. Koliko je poznato, pojedine njegove socijalne pjesme bile su zastupljene pet-šest mjeseci tijekom te školske godine u gimnazijama. Haesesovski profesori rado su ih tumačili u okviru nastave književnosti sve do proglašenja NDH-a, ali u dvama su narednim mjesecima (do kraja školske godine 1940./1941.) počeli izbjegavati socijalne pjesme svih suvremenih hrvatskih pjesnika u strahu od ustaškog progona.

V.

Prvo službeno uključivanje u hrvatske gimnazije pjesama Antuna Branka Šimića, kojemu su početkom 1920-ih pripisivali „radičevštinu” koja nije bila draga ustašama, dogodilo se upravo početkom školske godine 1941./1942. Kao izvrstan poznavatelj hrvatske književnosti, ali i domoljub kojemu je vlast vjerovala, Mate je Ujević u podugo pripremanoj *Hrvatskoj čitanci za više razrede srednjih škola* (pod naslovom *Plodovi srca i uma*) predstavio ga monografski dvjema pjesmama: *Pjesnici i Smrt i ja* (Ujević, 1941:114-116). Posebno je to odjeknulo u mostarskoj državnoj gimnaziji i Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji na Širokom Brijegu. Šesnaest godina nakon smrti uključen je „pjesnik iz Hercegovine” Antun Branko Šimić među najistaknutije hrvatske pjesnike 20. stoljeća. U skladu su s običajima gimnazijalci učili napamet ponuđene pjesme u čitanci, a to im je bila zapravo i glavna lektira. Premda ta čitanka nije

prvotno bila predviđena za sve razrede gimnazije i srednjih škola, bila je u torbama učenika od četvrtoga do osmog razreda gimnazije. Onodobni su gimnazijalci, što su potvrdila trojica zagrebačkih klasičara, ponijeli u život prvih stih pjesme *Pjesnici*. Iako je postala jednom od najpopularnijih pjesama, mnogima je služila za ismijavanje „umišljenih pjesnika”, odnosno za šaljive razgovore i komentare o ponašanjima pojedinih pjesnika (Pandžić, V., 2001:131-132).

Književni kritičar Ljubomir Maraković, najuporniji hvalitelj književnog djela Miroslava Krleže do 1941., nije slijedio Matu Ujevića u promidžbi pjesnika A. B. Šimića u svojoj *Hrvatskoj čitanci za više razrede srednjih škola* (pod naslovom *Žetva*, 1941. i 1943.). Budući da je u središtu njegove pozornosti bio „nauk o stihu”, A. B. Šimićeve pjesme *Pjesnici* i *Opomena*, ali i cijela zbirka *Preobraženja*, mogle su mu poslužiti za zanimljivo i prikladno objašnjenje. Međutim, zaobišao je istinskoga tvorca hrvatskoga slobodnog stiha. Među razlozima za takav postupak spominjani su njegovi nekadašnji nesporedni s A. B. Šimićem, ali i čvrsta raspravljanja sa Stanislavom Šimićem. Navodno mu je jako smetala knjiga Stanislava Šimića *Krleža kao kritik* te ostale njegove negativne ocjene Krležinih djela.

Može se zaključiti prema sačuvanim školskim dnevnicima i ostaloj školskoj dokumentaciji (nesukladno pisanju kritičara Kerubina Šegvića i Ilije Jakovljevića, negatora umjetničkih vrijednosti A. B. Šimićeve književnog djela) (Jakovljević, 1925:150) da su tri-četiri školske godine u doba NDH-a bile godine službene gimnazijske interpretacije i recepcije pjesama A. B. Šimića. Pjesmu *Opomena* gimnazijalci su upoznavali u različitim okolnostima, a malobrojni su je profesori izravno uključivali, tj. čitali i tumačili svojim učenicima. Mate Ujević je Stanislavu Šimiću potihom rekao u Radničkoj knjižnici (u studenom 1941.) kako je htio objaviti tu pjesmu i još neke u svojoj čitanci, ali netko mu je savjetovao izostavljanje tih pjesama zbog mogućih neugodnih asocijacija, što je tada bilo vrlo opasno (Šimić, J., 1960–1992:70-72).

Unatoč tomu je *Opomena* bila poznata tadašnjim mladim ljudima. Negdje su je čuli ili pročitali te dobro zapamtili. Kad je trojici postarijih zagrebačkih klasičara, učenika Klasične gimnazije u Zagrebu u doba

NDH-a, postavljeno pitanje o pjesmi u kojoj se izriče „opomena čovjeku”, odmah su odgovorili da su to stihovi A. B. Šimića, pjesnika o kojem su učili iz Ujevićeve *Hrvatske čitanke*. Budući da nije bila u tom udžbeniku, nameće se zaključak o hrabrom uključivanju te pjesme u nastavu Klasične gimnazije u Zagrebu.

VI.

Nije teško pretpostaviti da prvih petnaest godina komunističke Jugoslavije nije bilo povoljno razdoblje za gimnazijsku ili srednjoškolsku interpretaciju i recepciju pjesama A. B. Šimića (Šarić, 2010:387-424), zato što ga nisu voljeli pisci koji su bili komunistički ideolozi i istodobno izvršna vlast. Upravo zato nije ni partizanski prvoborac Vice Zaninović uspio (ili nije smio?) predstaviti pojedine A. B. Šimićeve socijalne pjesme u svojim čitankama u 1940-im godinama premda je navodno želio to učiniti (Šimić, J., 1960–1992:78-79). Potpuno ga je „zaboravio” u svojoj *Čitanci za niže razrede gimnazije* koja je otisnuta već na kraju 1945. u Zagrebu. Premda ga je spomenuo nekoliko puta u čitanci *Primjeri iz književnosti za VII. razred gimnazije* (Zaninović, 1947:17), koju su ponajviše zbog predstavljanja Tina Ujevića žestoko napali komunistički ideolozi, agitpropovci Radovan Zogović i Marin Franičević (Zogović, 1947:5-44; Franičević, 1948:270-272), pridodao je tipične komunističke komentare koji su mogli samo pogoršati odnos komunističke vlasti prema njegovu književnom djelu te spriječiti njegovu školsku interpretaciju i recepciju. Naime, predstavljajući u sažetku ekspresionizam u Hrvatskoj i Sloveniji, spomenuo je A. B. Šimića uz njegove listove *Vijavica* i *Juriš* te uz određenje „područja na kojima je ekspresionizam bio plodan” kao što su „lirika i drama (A. B. Šimić, M. Krleža, A. Cesarec)” (Zaninović, 1947:17), ali nakon triju redaka jasno je samo jednom rečenicom predstavio svoju rigidnu komunističku koncepciju oblikovanja udžbenika:

„Pojedinci su i kod nas uspjeli da 'prijeđu na drugu obalu' (M. Krleža, A. Cesarec, *Književna republika*, 1923–1927), dok su mnogi drugi, zadovoljni 'formalnom revolucijom', obogaćeni rezultatima ekspresionističkog perioda, napose ekspresionističkim svladavanjem izraza, ostali udaljeni od života, a

pogotovu od pozitivnih društvenih snaga i njihovih stremljenja” (Zaninović, 1947:17).

Prema toj je Zaninovićevoj uobičajenoj komunističkoj tvrdnji (objedi ili onodobno teškoj optužbi!) A. B. Šimić ostao daleko „od života” i „pozitivnih društvenih snaga i njihovih stremljenja”.¹⁶ Najvjerojatnije je priređivač službene čitanke morao u tadašnjim okolnostima napisati takvu optužujuću rečenicu kao što se pisalo o književnicima u Sovjetskom Savezu, ružnom uzoru svih komunističkih država nakon 1945. (Šarić, 2010:387-424), ali objektivna povijest ne može prihvatiti nikakva opravdanja za takve optužbe koje su i obiteljima hrvatskih književnika donosile velike nevolje iako je dotični priređivač udžbenika u strahu za svoju egzistenciju zapravo čuvao nedodirljivi „ugled” istaknutih književnika komunista, ideologa, promicatelja i zastupnika komunističke vlasti (Zogović, 1947:5-44; Franičević, 1948:270-272; Šarić, 2010:387-424).

VII.

Godine 1950. neočekivano je i bez dopuštenja vlasnika autorskih prava tiskana knjiga Antuna Branka Šimića *Pjesme*, s nedopustivim uredničkim intervencijama, koja je navodno trebala poslužiti i kao školska lektira.¹⁷ Tipični komunistički pogovor pod jednostavnim naslovom *O lirici Antuna Branka Šimića* napisao je politički podobni Marijan Matković.¹⁸ Nakon trostraničnih nejasnih ideoloških komentiranja, dobro razumljive pokude „imperijalističkih ratova” i neutemeljenih velikih pohvala Miroslavu Krleži jer se, prema njegovim riječima, od svojih suvremenika naveliko razlikovao „ne samo po kvaliteti, nego i po idejnoj sadržini”, predstavio je A. B. Šimića kao „solipsista” koji je bio „intelektualno i emocionalno nemoćan da shvati ulogu pjesnika u jednom društvu zaoštrenih klasnih suprotnosti” pa se „u suštini nije snalazio i, utječući se neriješenim za njega upitnicima, on je kroz svoj kratki život prolazio začuđenim, grozničavim, pjesničkim očima”. Naveo je Matković zatim A.

¹⁶ Rigidni dežurni komunistički ideolozi ili agitpropovci Zogović i Franičević napali su Zaninovića ponajviše zbog predstavljanja Tina Ujevića. Koliko se moglo navodno tada čuti (i kako se može danas zaključiti), vjerojatno se ponizno pokajao pred svojim komunistima, a zatim zamčio kako „nikada više” neće napraviti takav udžbenik (Šarić, 2010:387-424).

¹⁷ Knjigu Antuna Branka Šimića *Pjesme* loše je 1950. uredio Dragutin Tadijanović. O njegovim nedopustivim „zahvatima” u neke pjesme objavljeno je nekoliko tekstova.

¹⁸ Isto, str. 127.–136.

B. Šimićevu pjesmu *Pjesnici* iako ni jednim stihom nije mogao niti ilustrirati niti potkrijepiti tzv. komunistička stajališta o ulozi književnosti (Matković, 1950:130). U tome su pogovornom tekstu nakon stihova pjesme *Tijelo i mi* navedeni i stihovi pjesme *Opomena* ispred kojih je rečenica koja sugerira da je A. B. Šimić kao pjesnik bio samo opsjednut svojom sudbinom, osobnim problemima, što je bio uobičajeni komunistički difamacijski čin:

„Da, on leži u lešu i svjestan je tog fakta rješavajući svoj lični problem u smislu svoje rane pjesme *Opomena* (1920.).”¹⁹

Nakon *Opomene* Matković nerazumljivo pridodaje da A. B. Šimić „piše i socijalno-refleksivne pjesme”, što se može odgonetnuti kao njegov komunistički „bijeg” od interpretacije te antologijske pjesme koju pogrešno naziva „ranom pjesmom”. Pridoda li se činjenica da je pjesma *Tijelo i mi* objavljena 1922. kada pjesnik u dobru zdravlju nije imao potrebu rješavanja „ličnih problema”, može se prepoznati kako je pisac pogovora izvršavao prihvaćeni komunistički diktat vrlo skromnoga predstavljanja A. B. Šimića. Nije potaknuo njegovu afirmaciju u skladu s umjetničkom vrijednošću njegove lirike, a posebno je začudna neutemeljena tvrdnja:

„Svakako je utjecaj njegovih poznatijih suvremenika, Gustava Krkleca i Dobriše Cesarića, mnogo snažniji u našoj literaturi, u kojoj on još uvijek zauzima samotarsko mjesto.”²⁰

Koliko god je knjiga *Pjesme* A. B. Šimića otisnuta u teškim okolnostima, doprinijela je prisjećanju na zaboravljenog pjesnika, ali i afirmaciji njegova književnog djela. Naklada od 5.000 primjeraka razdijeljena je gradskim i gimnazijskim knjižnicama po cijeloj tadašnjoj državi do kraja 1950. Prema tvrdnjama onodobnih gimnazijalaca (današnjih osamdese-togodišnjaka) tijekom je školskih godina 1950./1951. i 1951./1952. u Zagrebu *Opomena* postala popularna pjesma jer su je pojedini profesori čitali upravo iz knjige *Pjesme*, a gimnazijalci su je zbog kratkoće brzo pamtili te javno izgovarali što se nemilosrdnoj komunističkoj vlasti, opterećenoj strahom od Golog otoka, nije nimalo sviđalo.

¹⁹ Isto, str. 135.

²⁰ Isto, str. 136.

U ljeto 1952. najvjerojatnije je izdana zapovijed o „isključivanju te pjesme iz svih škola”. Sve se to odrazilo u Zaninovićevoj *Čitanci iz jugoslavenske književnosti za VIII. razred gimnazije* (1952.) koji je u taj novi gimnazijski udžbenik (prema vlastitim tvrdnjama!) prvotno uključio pet A. B. Šimićevih pjesama (*Opomena, Pjesnici, Povratak, Siromasi koji jedu od podne do podne i Zemlja*) (Pandžić, V., 1965–2010:41-48), ali doživio je žestoke napade komunističkih recenzenata (cenzora) zbog pjesama *Opomena i Pjesnici*. Morao je ispustiti te pjesme jer se nisu mogle svrstati među „primjerene pjesme” tadašnjim gimnazijalcima.²¹

Ostao je i nakon tih kritika Vice Zaninović poslušnik Komunističke partije Jugoslavije i provoditelj njezine diktature u kulturi, odnosno nastavi književnosti (Jurišić, 2002:302-312). Po ideološkom izboru A. B. Šimićeve pjesme *Zemlja* moglo bi se pretpostaviti da je bio izvršitelj želja moćnih pisaca o kojima se moralo vrlo pohvalno pisati, a neki im suvremeni povjesničari netočno pripisuju otklon od Agitpropa još od 1945. (Šarić, 2010:387-424).

Iako se partizanski prvoborac Zaninović uvijek dičio komunizmom, očito su pojedinci (kao u bilješci spomenuti profesor Novaković) prema njegovim rizičnim pokušajima barem djelomičnog uključivanja nepoželjnih pisaca u školske udžbenike, hvalili njegovu stručnost, sposobnost biranja pjesama koje imaju umjetničku vrijednost, osobito A. B. Šimićevih. Kad se priberu različita mišljenja, malo razmisli i o Zaninovićevim nedvojbenim strahovima i „snalaženjima” u strašno opasnim okolnostima, može se slutiti da je očito imao bolje namjere nego što bi se moglo suditi prema njegovim udžbenicima.²² Pokušavao je slijediti barem neka temeljna književna načela koja su promicali vrlo rijetki onodobni književni povjesničari i kritičari.²³

²¹ O tome je „obranaški” svjedočio njegov „partijski drug” i prijatelj Novak Novaković, profesor književnosti na Pedagoškoj akademiji u Zagrebu. U razgovorima 1966. sa studentima I. Dujmovićem, V. Pandžićem, I. Pintarom, G. Naletilić i drugima profesor Novaković slobodno je kao Srbin optuživao Hrvata Marina Franičevića zbog „antihrvatstva”, a Vicu Zaninovića predstavljao kao književnog stručnjaka, partizanskog prvoborca i „pravoga komunista” koji je stalno strepio od toga „staljinista” (Pandžić, V., 1960-2010:30-33).

²² Ipak, uvijek je strogo pazio da ni jednom riječju ne ugrozi pijedestal na kojem je bio samo Miroslav Krleža.

²³ Politički i policijski, odnosno ideološki nadzornik hrvatske književnosti i nastave književnosti u drugoj polovici 1940-ih i 1950-im godinama, agitpropovac Marin Franičević naglo se 1964. promijenio iz protivnika u promicatelja književnog djela A. B. Šimića. Njegova studija *Pjesnik krika i preobraženja* (*Književne interpretacije*, Zagreb, 1964.) te njegovi tekstovi pod istim naslovom *Antun Branko Šimić* (u sarajevskom časopisu *Izraz*, 1966.) i knjizi izabranih djela A. B. Šimića pod naslovom *Stihovi i proza* (Zagreb – Beograd – Sarajevo, 1967.) bili su poziv profesorima književnosti na seminarima za školski pristup pjesniku kojega je prije dvadesetak

Premda je bilo vrlo skromno Zaninovićevo predstavljanje pjesnika A. B. Šimića u službenoj čitanci 1952., poboljšalo je recepciju njegovih pjesama u gimnaziji iako su slabo educirani profesori književnosti, koji su završili studij u Zagrebu krajem 1940-ih i početkom 1950-ih, vrlo malo znali o tome prerano umrlom hrvatskom pjesniku. Unatoč tomu bilo je poprilično hrabrih i naobraženih profesora književnosti koji su se usudili tumačiti A. B. Šimićeve prekrasne pjesme *Pjesnike* i *Opomenu* prema knjizi *Pjesme*, otisnutoj 1950.

Premda su profesori mogli upoznavati A. B. Šimićevo književno djelo krajem 1950-ih u različitim književnim časopisima, ne treba zaboraviti da je većina tadašnjih profesora književnosti izbjegavala čitanje književnih časopisa bez direktive komunističke vlasti. U skladu s time može se istaknuti da je bilo relativno malo obaviještenih o događanjima na književnoj pozornici u 1950-im godinama, jednostavno zbog straha od užasavajućih udbaških ispitivanja o lektiri profesora koji se nisu svakodnevno divili komunističkoj vlasti. Književno djelo A. B. Šimića izazivalo je tada s povelikim zakašnjenjem specifičnu i začuđujuću pozornost, ali nisu bili mnogobrojni profesori koji su pročitano prenosili u svoju nastavu književnosti. Makar su pronicljivi književni kritičari bez dvojbe najavljivali da će A. B. Šimić postati jedan od najvažnijih hrvatskih pjesnika i kritičara u 20. stoljeću, njegove antologijske pjesme *Opomena* i *Pjesnici* nisu bile uključene ni u tadašnje hrvatske gimnazijske nastavne programe ni u tadašnje hrvatske udžbenike.²⁴ Međutim, u tim 1950-im godi-

godina, među ostalima, postavio na „crnu listu” hrvatskih pisaca (Franičević, 1964., 1966. i 1967.). Odlučno je objašnjavao kako je A. B. Šimić napravio „preokret kojim počinje jedan od tokova suvremene hrvatske poezije” (Franičević, 1966:138-139). Tako je komunistički kritičar, od čijih su optužaba strepili svi hrvatski književnici osim Miroslava Krležu i Ivana Dončevića, naglo pripomogao promjeni odnosa vlasti prema književnom djelu A. B. Šimića, odagnao profesorski strah, pa su izrazito poboljšane školska interpretacija i recepcija njegovih pjesama u svim republikama i pokrajinama tadašnje države (Franičević, 1966:273-363).

Nisu još do kraja razotkriveni razlozi Franičevićeve mijene. Neki su smatrali da je promijenio svoja stajališta prema A. B. Šimiću nakon što su u 1950-im i početnim 1960-im godinama o njegovu književnom djelu pisali istaknuti suvremeni književni kritičari (Marko Ristić, Tomislav Sabljak, Zlatko Posavac, Milica Buinac, Viktor Žmegač, Vlatko Pavletić, Tomislav Ladan, Jure Kaštelan, Vesna Krmpotić i drugi), ali bilo je zasigurno i onih koji su smatrali da je počeo hvaliti A. B. Šimića nakon sukoba s Miroslavom Krležom koji nije volio braću književnike Šimiće.

²⁴ Prema riječima onodobnih školskih savjetnika moglo bi se zaključiti da više od trećine profesora književnosti nije ni interpretiralo ni uopće spominjalo A. B. Šimićeve pjesme iako su se nalazile u Zaninovićevoj čitanci. Rezervirano su se odnosili prema njemu kao pjesniku koji svojim pjesmama ne može pridonijeti „socijalističkom odgoju”. Na obveznim profesorskim sastancima („aktivima”) zamjerali su mu da je pisao pjesme koje ne veličaju „radničke” revolucije (primjerice, Oktobarsku revoluciju u Rusiji /1917./ i sl.). Smatrali su ga „lošim i nekoris-

nama bilo je u nekim gimnazijama, koliko se može zaključiti na temelju naših istraživanja, profesorskih i učeničkih interpretativnih čitanja i recitiranja nekih A. B. Šimićevih socijalnih pjesama u skladu s poticajima koji su dolazili iz književne kritike, ali nisu pronađeni dokazi o govornoj ili scenskoj interpretaciji ili recitiranju njegovih pjesama *Opomena* i *Pjesnici* na školskim priredbama, što je bilo neizvedivo bez odobrenja komunističkih komiteta.²⁵

VIII.

Vice Zanimović je svoju udžbeničku koncepciju i svoj odnos prema A. B. Šimiću (ili možda odnos najmoćnijih vladajućih pisaca) ponovno pokazao u *Čitanci s pregledom jugoslavenskih književnosti za IV. razred gimnazije* (1958.). Uz već predstavljene pjesme *Povratak*, *Siromasi koji jedu od podne do podne* i *Zemlja* u *Čitanci iz jugoslavenske književnosti za VIII. razred gimnazije* (1952.)²⁶ pridodao je samo pjesmu *Smrt i ja*. Tako je napunio tri udžbeničke stranice koje je posvetio A. B. Šimiću dok je Miroslavu Krleži dao šesnaest puta više udžbeničkih stranica, tj. gotovo pedeset stranica. To vjerojatno i nije bilo u skladu s njegovom procjenom i usporedbom umjetničke vrijednosti književnih djela A. B. Šimića i Miroslava Krleže, ali odgovaralo je komunističkoj vlasti.

Uglavnom je priređivač Vice Zanimović izbjegavao javno izricanje svoga kritičkog očitovanja o vrijednosti pjesama A. B. Šimića koje je (prema vlastitim usmenim tvrdnjama!) iznimno cijenio (Pandžić, V., 1965–2010:30-33). U toj malo promijenjenoj *Čitanci s pregledom jugoslavenskih književnosti za IV. razred gimnazije* (1958.) bez *Pjesnika* i *Opomene* – nakon tvrdnje da se „pjesnik A. B. Šimić u daljoj fazi svoga rada” osobito „zadržao na temi o životu malih ljudi” – ponajprije je naveo Cesarićevo zapažanje o njegovoj „silno razvitoj autokritici” zbog koje je pisao „teško”, a zatim Krklećevo mišljenje o njegovoj zbirci punoj „nekoj treptanja i tankih sjenka” koja je „sva kao proljetna mjesečina”.

nim” pjesnikom bez „revolucionarnih ideja” koji nije svojedobno vidio ostvarenje „književnih zadaća i ciljeva” u okviru boljševičke politike, što su borbeno i bez milosti za druge, nakon uspostavljanja komunističke diktature 1945., činili neki hrvatski pisci (Šarić, 2010:387-424).

²⁵ Općepoznato je da su školske priredbe redovito posjećivali i strogo nadzirali članovi Komunističke partije i njihovi doušnici.

²⁶ Zanimovićeva *Čitanka iz jugoslavenske književnosti za VIII. razred gimnazije* (1952.) bila je posljednji udžbenik književnosti za VIII. razred gimnazije. Godine 1956. promijenjen je gimnazijski plan i program. Smanjen je broj gimnazijskih razreda, četiri umjesto osam, a niža gimnazija povezana je s četverogodišnjom osnovnom školom u osmogodišnju osnovnu školu.

Zaninović je samo A. B. Šimiću dopisao subjektivizam (prosudivanje po vlastitim dojmovima, jednostranost, pristranost, nekolektivizam, protudruštvenost):

„... u tim stihovima on nam otkriva sav svoj subjektivički stav prema životu u škrtim usporedbama i pjesničkim slikama.”²⁷

U 1958. godini i trima je narednim komunističkim desetljećima „kolektivizam”, tj. pjesničko stvaranje u skladu s potrebama „društva” („društvena odgovornost radnika u književnosti i drugim umjetnostima”, „nesubjektivizam”), bio zapravo na svojevrsan način uzakonjen. Prema tomu nije teško odgonetnuti kako je Zaninović, među mnogim ideološkim poslovima, u skladu s komunističkim diktatom sugerirao odmak profesora i osamnaestogodišnjih ili devetnaestogodišnjih maturanata hrvatskih gimnazija (počesto kandidata za prijem u Komunističku partiju Jugoslavije) od A. B. Šimićevih pjesama koje je uvrstio u svoju čitanku. Do antologijskih pjesama *Opomene* i *Pjesnika* bio im je zapriječen put, ali mladi su ljudi uvijek znali preskočiti ili zaobići zapreke. Naime, u našim anketiranjima desetak hrvatskih intelektualaca (sadašnjih sedamdesetogodišnjaka) koji su bili maturanti u školskoj godini 1958./1959. ili 1959./1960. nismo pronašli ni jednoga koji nije u to doba upoznao (pročitao ili čuo) te A. B. Šimićeve pjesme.

Za izrazito poboljšanu recepciju književnoga djela A. B. Šimića potrebno je istaknuti zasluge tada mladoga i već vrlo cijenjenoga germanista Viktora Žmegača. Uzdigao ga je 1958. na pijedestal hrvatske književnosti kao samosvojnoga avangardnog pjesnika i književnog kritičara s kojega ga više nitko nije izgurao (Žmegač, 1958:97-109). Uz Viktora Žmegača su za opću (pa i gimnazijsku!) recepciju A. B. Šimićeva književnog djela krajem 1950-ih godina bili zaslužni književni povjesničari i kritičari: Krsto Špoljar, Tomislav Sabljak, Marko Ristić, Stanislav Šimić, A. H. Žarković, Zlatko Posavac, Milica Buinac, Marijan Jurković i dr.

IX.

U jesen 1960. izazvan je vrlo velik interes za književno djelo A. B. Šimića čim su objavljena njegova trodijelna *Sabrana djela* koje je uredio i panično u tisak opremio njegov brat Stanislav Šimić, malo prije svoje

²⁷ Zaninović, 1958:279.

smrti od leukemije (7. srpnja 1960.). Premda su to izdanje, prema čvrsto potkrijepljenom svjedočenju Jerka Šimića, pokušala uništiti trojica hrvatskih književnika, koji su se zbog toga „srednjovjekovnoga” pokušaja (uništenja knjiga mrtvoga hrvatskoga književnika u 1960. godini) teško osramotili (Šimić, J., 1972:326-330; 1960–1992:210-215), označila su vrlo jak poticaj za nezaustavljivu kritičku recepciju njegovih djela,²⁸ ali i uključivanja u gimnazijsku nastavu književnosti.

Osim nelijepoga ili malicioznog teksta Antuna Šoljana o tek umrlom književniku Stanislavu Šimiću u zagrebačkom *Telegramu* (Šoljan, 1960:4), kritičari su uglavnom pohvalili trodijelna *Sabrana djela* A. B. Šimića.²⁹ Prema riječima profesora dr. sc. Miroslava Vaupotića, već su tijekom školske godine 1960./1961. održavana predavanja o A. B. Šimiću i recitali njegovih pjesama u zagrebačkim gimnazijama, ali to se usporeno širilo izvan Zagreba gdje je vrlo stroga prosvjetna vlast čekala na službene „komitetske direktive”. U promidžbi pjesama *Pjesnici i Opomena* u zagrebačkim gimnazijama upravo je izvrsni profesor Vaupotić imao nezaboravnu ulogu.³⁰

Zanimljiva je za istraživanje činjenica o profesorima književnosti u širokobriješkoj gimnaziji (tada lištičkoj!) do 1960., koji su studirali u Beogradu i Skopju, da najvjerojatnije nisu uopće znali za pjesnika Antuna Branka Šimića koji je rođen u tridesetak kilometara dalekim Drinovcima iako je o njemu objavljen povelik broj afirmativnih ili pohvalnih kritika, a bio je i učenik te gimnazije (1910. – 1913.), što je bio jedan od razloga komunističkoj strahovladi za potpuno izbjegavanje njegova književnog djela. U ostalim hercegovačkim gimnazijama bilo je slično, ali i u imotskoj gimnaziji koja je udaljena samo četrnaest kilometara od rodne kuće toga hrvatskoga pjesnika. Prema tvrdnjama četiriju učenika imotske gimnazije koji su položili maturu 1960. može se zaključiti da toga hrvatskoga pjesnika nikada im nije spomenuo ni jedan profesor književnosti.

Kao najružniji (i najnehumaniji!) razlog neuključivanja A. B. Šimićevih pjesama u hrvatske gimnazije, zauvijek će biti upamćena strašna (rasistička, nacionalna, vjerska) diskriminacija njegova zavičaja Hercegovine koja je nastanjena Hrvatima (od 7. stoljeća). Nekoliko zagreba-

²⁸ Vijest se o tome nemilom događaju brzo proširila, stoga su do kraja 1960. rasprodani svi kompleti A. B. Šimićevih *Sabranih djela* koji su stigli u knjižare.

²⁹ Početkom 1960-ih godina napisano je nekoliko desetaka pohvalnih književnih kritika.

³⁰ Blisko i svrhovito je surađivao sa Stanislavom Šimićem sve do njegove smrti.

čkih umirovljenih profesorica ili profesora hrvatskoga jezika i književnosti objasnilo je u anketama kako su nekim njihovim kolegicama i još češće kolegama njegove antologijske pjesme *Pjesnici* i *Opomena* donosile strah zbog stalne komunističke i velikosrpske promidžbe mržnje prema njegovu zavičaju, Hercegovini i Hercegovcima, što se itekako odražavalo u najpoznatijim gimnazijama u Hrvatskoj (sve do godine 1990.!). Ima li se na umu viđeno u statističkim podacima da su u gotovo svim hrvatskim gradovima (osobito u Zagrebu, Rijeci, Splitu, Osijeku, Puli, Dubrovniku i Zadru!) prvenstvo u zapošljavanju imali profesori književnosti koji nisu Hrvati ili profesori koji su tajili hrvatsku narodnost i žestoko promovirali jugoslavenske ili velikosrpske komunističke koncepcije (primjerice: „srpskohrvatski jezik”), nije začudno njihovo zaobilaznje mnogih hrvatskih pisaca pa i antologijskih pjesama A. B. Šimića iako taj osebujni, dostojanstveni pjesnik, što danas pokazuje recepcija njegovih pjesama diljem svijeta, nije ničim zaslužio ni prešućivanje ni mržnju nego suprotno: štovanje pa i divljenje. Dotični su profesori u gimnazijsku nastavu u Hrvatskoj uključivali minorne srpske pisce, time se hvalili i zarađivali političke, financijske i druge povlastice kao promicatelji „bratstva i jedinstva jugoslavenskih naroda”,³¹ a pojedinci su bez dvojbe svojim učenicima govorili o A. B. Šimićevoj *Opomeni* u 1950-im godinama kao nepismenom uratku nedozrelog mladića koji je sebe „nebulozno” doživljavao kao „nekakva pjesnika”.³²

X.

U zaključku je ponajprije potrebno jezgrovito istaknuti da je recepcija A. B. Šimićevih pjesama *Pjesnici* i *Opomena* u hrvatskim gimnazijama imala povelike zapreke punih četrdeset godina.

Od 1920. do 1939., tj. do osnutka Banovine Hrvatske, te su pjesme nudili gimnazijalcima ambiciozni i hrabri profesori književnosti. Na povisokoj je razini bila izvanškolska govorna ili scenska interpretacija. Nerijetko ih je emitirao Radio-Zagreb (počevši 1926.), a te su emisije uglavnom slušali učenici u gimnazijama koje su imale radioprijamnike.

³¹ Te je tvrdnje lako potkrijepiti nakon kratkoga pregledavanja dnevnika hrvatskih gimnazija. Zagrebačke su gimnazije, koliko se može zaključiti na temelju dosadašnjih istraživanja, u dekretozaciji ili ostvarivanju velikosrpske politike bile izrazito uspješne.

³² Podatak iz anketiranja gimnazijalaca, školovanih u 1950-im godinama u hrvatskim gimnazijama.

U Banovini Hrvatskoj (1939. – 1941.) značajno su poboljšane interpretacija i recepcija A. B. Šimićevih pjesama jer su profesori hrvatskoga jezika i književnosti postali motiviraniji i slobodniji. Glumci i druge osobe osebujno su deklamirali njegove socijalne pjesme na različitim pozornicama, a osobito ih je promicala Hrvatska seljačka stranka na svojim skupovima. Radio-Zagreb često je emitirao upravo *Pjesnike* i *Opomenu*, pa su neki učenici o tome pisali izvješća koja su čitali na nastavnim satima književnosti.

Zahvaljujući Mati Ujeviću, u doba NDH-a (1941. – 1945.) podignuta je općenito na višu te službenu razinu: i interpretacija i recepcija A. B. Šimićevih pjesama. Monografski ga je predstavio u *Hrvatskoj čitanci za više razrede srednjih škola*. Ponudio je kratki životopisni tekst, koji je napisao Ivan Goran Kovačić, te pjesme *Pjesnici* i *Smrt i ja*. Pjesmu *Opomena* profesori su u doba NDH-a uglavnom prešućivali jer su „pod zvijezdama” bili partizani.

Prvih petnaestak godina komunističke Jugoslavije (1945. – 1960.) bilo je nepovoljno razdoblje za interpretaciju i recepciju *Pjesnika* i *Opomene* u hrvatskim gimnazijama, zato što ih u te ustanove nisu propuštali pisci koji su bili komunistički ideolozi i izvršna vlast. Nije bilo slobode u hrvatskoj nastavi književnosti, ni slobodnoga ni stvaralačkoga razgovora o pjesmama koje nije bilo moguće ideološki prilagođivati duboko zastranjenim komunističkim školskim koncepcijama. Premda im je do tih antologijskih pjesama bio zapriječen put, mladi su ljudi birali upravo ono što im je bilo zabranjeno.

Pojava A. B. Šimićevih *Sabranih djela* (1960.) može se nazvati zorom prikladnijega i sustavnijega pristupa njegovim pjesmama u hrvatskim gimnazijama, osobito pjesmama *Opomena* i *Pjesnici*, ali o tome pozorno već u prvome nastavku ovoga istraživanja: *Interpretacija i recepcija Šimićevih pjesama Pjesnici i Opomena u gimnaziji* (1961. – 1990.).³³

³³ Svrhovito je ovdje napomenuti da je u svibnju 2011. bila 91. obljetnica tiskanja A. B. Šimićeve zbirke *Preobraženja*, a upravo je u tome mjesecu na hrvatskoj državnoj maturi ponuđena *Opomena* kao jedna od dviju tema za školski esej iz nastavnog predmeta Hrvatski jezik, što se može smatrati vrhuncem njezine recepcije u hrvatskim gimnazijama.

IZVORI I LITERATURA

- Barbarić, M. (1971) „Sjećanja na Antuna Branka Šimića”, *Kršni zavičaj, Drinovci*, 2, str. 20.–22.
- Bašić, J. (1925) „Na prelomu”, *Vidici*, 1, str. 15.–19.
- Flaker, A. (1982) *Poetika osporavanja: avangarda i književna ljevica*, Zagreb.
- Frangeš, I. – Šicel, M. – Rosandić, D. (1963) *Pristup književnom djelu. Čitanka za 1. razred gimnazije*, Zagreb.
- Franičević, M. (22. 4. 1945) „Književnost pred novim zadacima”, *Slobodna Dalmacija*, Split.
- Franičević, M. (1948) *Pisci i problemi*, Zagreb.
- Franičević, M. (1964) „Pjesnik krika i preobraženja”, u: *Književne interpretacije*, Zagreb, str. 273.–363.
- Franičević, M. (1966) „Antun Branko Šimić”, *Izraz*, 2, str. 138.–139.
- Franičević, M. (1967) „Antun Branko Šimić”, u: *Antun Branko Šimić, Stihovi i proza. Izabrana djela*, Zagreb – Beograd – Sarajevo.
- Ivanjek, Ž. (26. 5. 2006) „Tajna zbirka narodnih poslovice Mate Ujevića”, *Jutarnji list*, Zagreb: <http://www.jutarnji.hr/template/article/article-print.jsp?id=220489>
- Jakovljević, I. (1925) „Antun Branko Šimić”, *Hrvatska prosvjeta*, 6, str. 150.
- Jauss, H. R. (1982) *Ästhetische Erfahrung und literarische Hermeneutik*, Frankfurt/M.
- Jurišić, Š. (2002) „Književni povjesničar Vice Zaninović”, *Prilozi povijesti otoka Hvara*, 1, str. 303.–312.
- Kaštelan, J. (1970) *Približavanje: prolegomena za liriku Antuna Branka Šimića*, Zagreb.
- Kragić, B. (2005) „Pjesnik kao Eiron”, u: Batušić, N. (ur.), *Igra i svečanost u hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Zagreb – Split, str. 416.–425.
- Kumnova, M. (2008) „Antun Branko Šimić kod Albanaca”, u: Pandžić, V. (ur.), *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću*, Drinovci, str. 107.–120.
- Lipnik, J. (2008) „Recepcija književnoga djela Antuna Branka Šimića u Sloveniji (1954–2008)”, u: Pandžić, V. (ur.), *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću*, Drinovci, str. 37.–54.

- Maraković, Lj. (1941. i 1943) *Žetva. Hrvatska čitanka za više razrede srednjih škola*, Zagreb.
- Matoš, S. – Mićanović, M. – Pandžić, V. (ur.) (2005) *4. kijeovski književni susreti (Posvećeno Antunu Branku Šimiću, Kijevo, kolovoz 2005.)*, Zbornik radova i pjesama, Kijevo.
- Milanja, C. (2002) *Pjesništvo hrvatskog ekspresionizma*, Zagreb.
- *Nastavni plan i program za arhitektonsko-građevinski odsek državne srednje tehničke škole (1938)*, Beograd.
- *Nastavni plan i program za gimnazije (1935) Glasnik Jugoslovenskog profesorskog društva, knjiga XV*, Beograd.
- *Nastavni plan i program za učiteljske škole (1926)*, Beograd.
- *Nastavni planovi srednjih škola. Nastavni programi za hrvatski jezik...* (1995), Zagreb.
- Nazor, V. – Barac, A. (1926) *Čitanka iz hrvatskoga ili srpskoga jezika za četvrti razred srednjih i njima sličnih škola*, Zagreb.
- Pandžić, M. (2011) „Zavičaj u Ranim pjesmama Antuna Branka Šimića (pogovor)”, u: Šimić, A. B., *Rane pjesme*, Redak, Split, str. 91.–105.
- Pandžić, M. (2011) „Predgovor”, u: Šimić, A. B., *Rane pjesme*, Redak, Split, str. 5.–7.
- Pandžić, V. (1955–1995) *Rodbinski prilozi za životopis Antuna Branka Šimića (rukopis)*, Drinovci – Zagreb.
- Pandžić, V. (1960–2010) *Razgovori s profesorima (nastavnicima) književnosti, prosvjetnim savjetnicima i urednicima knjiga o A. B. Šimiću (rukopis)*, Sovići – Široki Brijeg – Mostar – Sarajevo – Zagreb.
- Pandžić, V. (2001) *Profesori i učenici, hrvatski pisci*, Zagreb.
- Pandžić, V. (2004) *Nagovori i zagovori*, Zagreb.
- Pandžić, V. (2004) *Prilozi za hrvatsku povijest recepcije književnosti*, Zagreb.
- Pandžić, V. (2008) „Borba za rukopise Antuna Branka Šimića”, u: Pandžić, V. (ur.), *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću*, Drinovci, str. 83.–106.
- Pandžić, V. (2011) *Recepcija djela braće Šimića: Antuna Branka i Stanislava Stanka*, Split.
- Pandžić, V. (2011) *Kijevske rasprave o hrvatskim književnicima*, Split.

- Pandžić, V. (ur.) (2008) *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću*, Drinovci.
- Pieniażek, K. (2000) *Pjesničko stvaralaštvo Antuna Branka Šimića*, Zagreb.
- Prica, Č. (1996) *Bilježnice namjernog sjećanja*, Zagreb.
- *Privremeni nastavni plan i program za učiteljske škole u Kraljevini Jugoslaviji (1931)* Beograd.
- Prohaska, D. (1929) *Pregled hrvatske i srpske književnosti i ogledi (za III. i IV. razred trgovačkih akademija)*, Zagreb.
- Ristić, M. (1955) „Sonata u sivom (Prolazak Antuna Branka Šimića)”, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 308, Zagreb, str. 7.–35.
- Rosandić, D. (1986) *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, Zagreb.
- Savković, M. (1926) *Jugoslovenska književnost, III*, Beograd.
- Slabinac, G. (1988) *Hrvatska književna avangarda*, Zagreb.
- Šarić, T. (2010) „Djelovanje Agitpropa prema književnom radu i izdavaštvu u NRH, 1945–1952.”, *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest*, 42, Zagreb, str. 387.–424.
- Šegvić, K. (1933) „Antun Branko Šimić: Izabrane pjesme”, *Hrvatska smotra*, 8-9, str. 269.
- Šicel, M. (1971) *Pregled novije hrvatske književnosti*, Zagreb.
- Šimić, A. B. (1920) *Preobraženja*, Zagreb.
- Šimić, A. B. (1950) *Pjesme*, Zagreb.
- Šimić, A. B. (1960) *Sabrana djela. Knjiga prva. Poezija*, Zagreb.
- Šimić, A. B. (1960) *Sabrana djela. Knjiga druga. Proza I*, Zagreb.
- Šimić, A. B. (1960) *Sabrana djela. Knjiga treća. Proza II*, Zagreb.
- Šimić, A. B. (2005) *Preobraženja i izabrane druge pjesme*, Zagreb.
- Šimić, A. B. (2009) *Poezija*, Sarajevo.
- Šimić, A. B. (2011) *Rane pjesme*, Split.
- Šimić, J. (1960–1992) *Sjećanja na moju braću hrvatske književnike* (rukopis: zabilježio V. Pandžić), Drinovci – Zagreb.
- Šimić, J. (1972) „Tko je vlasnik književne ostavštine Antuna Branka Šimića”, *Život*, 9, str. 326.–330.
- Šimić, J. (ur.) (1986) *Tinova pisma Stanislavu Šimiću*, Zagreb.
- Šimić, J. (1987) „Sjećanje na A. B. Šimića”, *Oko*, str. 401.–404.
- Šimić, S. – Jurčić, V. (2009) *Izabrana djela*, Sarajevo.

- Šimić, S. (1955) *Jezik i pjesnik*, Zagreb.
- Šimić, S. (1959) „Kritik A. B. Šimić”, *Mogućnosti*, IV, 9, str. 745.–761; 10, str. 838.–852.
- Škrđić, N. (1938) „Tin Ujević atrakcija Zagreba. 'Kralj boema' Tin Ujević o današnjoj literaturi i o poetskom stvaranju u svijetu”, *Pravda*, Beograd, 12218, str. 5.
- Šoljan, A. (1960) „Jao! (Antun Branko Šimić: Sabrana djela, I, II, III. – uredio, pripomene i pogovor napisao S. Šimić, izdalo 'Znanje', Zagreb, 1960)”, *Telegram* (4. novembra 1960), str. 4.
- Tadijanović, D. (1983) „O historijatu Hamsunova *Blagoslova zemlje* u prijevodu Antuna Branka Šimića”, u: Knut Hamsun, *Blagoslov zemlje*, Zagreb, str. 335.–341.
- Ujević, M. (1941) *Plodovi srca i uma. Hrvatska čitanka za više razrede srednjih škola*, Zagreb.
- Vučković, R. (1969) *Preobražaji i preobraženja*, Sarajevo.
- Zaninović, V. (1945) *Čitanka za niže razrede gimnazija*, Zagreb.
- Zaninović, V. (1947) *Primjeri iz književnosti za VII. razred gimnazije*, Zagreb.
- Zaninović, V. (1949) *Čitanka za V. razred sedmogodišnje škole i za I. razred gimnazije*, Zagreb.
- Zaninović, V. (1950) *Čitanka za V. razred sedmogodišnje škole i za I. razred gimnazije*, Zagreb.
- Zaninović, V. (1953) *Čitanka iz jugoslavenske književnosti za VIII. razred gimnazije*, Zagreb.
- Zaninović, V. (1955) *Čitanka za V. razred narodne osmogodišnje škole i za I. razred gimnazije*, Zagreb.
- Zaninović, V. (1958) *Čitanka s pregledom jugoslavenskih književnosti za IV. razred gimnazije*, Zagreb.
- Zogović, R. (1947) *Primjer kako ne treba praviti „Primjere iz književnosti”*, Beograd – Zagreb.
- Žmegač, V. (1958) „O lirici A. B. Šimića”, *Umjetnost riječi*, 3, str. 97.–109.
- Žmegač, V. (1959) „Antun Branko Šimić als Lyriker”, *Die Welt der Slaven*, 2, str. 151.–166.

**THE INTERPRETATION AND RECEPTION OF
ŠIMIĆ'S POEMS *PJESNICI* AND *OPOMENA* IN GRAMMAR SCHOOLS
(1920–1960)**

SUMMARY

This paper gives an overview of the research of the interpretation and reception of Šimić's poems *Pjesnici* and *Opomena* in Croatian grammar schools (1920–1960). Special attention was given to the school and extracurricular spoken or scenic interpretation.

Keywords: Antun Branko Šimić, poems: *Pjesnici* and *Opomena*, interpretation, reception, grammar schools.